

Dr. GOUNELLE, ANDRÉ

EGYSÉGES ÜZENET A VÁLTOZÓ VILÁGBAN*

Az előadás választ keres arra a kérdésre, hogy a változó és egyre sokrétűbb világban a vallás adhat-e egységes feleletet a különböző helyzetekben élő ember létkérdéseire, és hogy egy vagy több üzenetre van-e szüksége a ma vallásos emberének.

Az üzenet fogalma és ismertető jegyei

Mindaz amit mondanak vagy írnak, még nem üzenet. Amikor levelet írunk rokonainknak, hogy tájékoztassuk őket életünkről, amikor az író elbeszél egy történetet, a közgazdász elemzi az ország gazdasági helyzetét, a tanár új ismeretet magyaráz hallgatóinak, a filozófus a lét kérdéseit tanulmányozza, mindez lehet hírközlés, történet, elbeszélés, gondolkodás kifejtése, de valójában nem nevezhetjük üzenetközlésnek. Viszont amikor valaki azért ír regényt, hogy rávilágítson egy tőrhetetlen helyzetre, s olvasóit reagálásra készítse, amikor azért írunk levelet, hogy rávegyük barátunkat, változtassa meg eddigi életvitelét, amikor a tanár felhívja diákjait, hogy álljanak ki az általa értékesnek tartott ügy mellett, amikor megpróbáljuk vallási vagy filozófiai nézeteinket átadni a hallgatósnak, ezt már üzenetnek nevezzük. Az üzenet egy sajátos típusú kijelentés- és közlésmód. Négy vonással kell rendelkeznie, hogy megfeleljen lényegének és rendeltetésének.

a) Az üzenet mindig egy konkrét helyzetre néz, tartalma és irányulása a körülményekhez igazodik. Természetesen mindannyian jól tudjuk, hogy a beszéd — bármiféle legyen is az — nem lehet általános és időtlen. Mindig benne élünk egy helyzetben, amit mondunk és írunk csak az általunk tapasztaltak ill. élmények reflexiója lehet.

Vannak azonban olyan gondolkodás-, ismeret- vagy kifejezésmódok, amelyek már magukba foglalnak egy bizonyos távolságot a történésektől. Pl. egy filozófus vagy teológus alapvető tanítása, a matematikus szabálya, a művész alkotása olyan érvényességet igényel, amelyet nem köt a létrehozó alkalom. Természetesen benne gyökereznek, de túl is mutatnak azon, mert egyetemességre törekszenek. Az ilyenfajta beszéd-, vagy gondolkozásmód az elvonatkoztatás felé irányul, s különbséget tesz az állandó

* Az Unitárius Világszövetség — IARF — teológiai konferenciáján (Maredsous, Belgium, 1981. júl. 23) tartott előadás; rövidített szöveg, fordította dr. Szabó Árpád.

es a pillanatnyi között. Itt a különleges és az esetleges csupán a kundulópontjai egy átfogóbb jelentés iránti igénynek.

Ezzel szemben az üzenet egy sajátos helyzetben akar valami jelentőségteljeset közölni. Nem szándékszik általános rendszereket körvonalazni, hanem beilleszkedik az eseményeknek egy sajátos csoportjába. Az üzenet csak saját összefüggésében érheti el teljes jelentését, s valójában nem is lehet megérteni a kiváltó körülményeken kívül. Szorosan kapcsolódik egy tényleges pillanathoz, a dolgok egy bizonyos állapotához, a történeti helyzethez és időhöz.

b) Az üzenet mindig valakinek „szól”. Az adott történelmi helyzetben és időben keresi a hallgatót; nem a világon bárhol élő örök embert, hanem a konkrét élő személyt, akit meg is lehet nevezni. A hallgató, akit el akar érni, akit megtalálni és mozgósítani akar, lehet egy személy, de lehet csoport, vagy közös vonásokkal bíró kisebb közösség is (Pál apostol egyazon városban élő keresztényekhez írta leveleit). Az üzenet egy sajátos kategóriájú emberekhez szól, akikre hatni akar, s akiktől azt várja, hogy meghallgassák. Ez a cél végleges és pontosan meghatározott. Természetesen itt lehetne érvelni azzal, hogy az írók és a művészek is nyilvánosan, tehát közönségnek nyilatkoznak meg és igénylik a meghallgatást. Ez igaz, de ez a közönség sokrétűen változatos, homályos körvonalakkal és bizonytalan vonásokkal. Az érdeklődésük is különböző széles skálán mozog. Viszont az üzenetnek pontos irányulása van: a személyt vagy a megismerésített csoportot keresi. Célját megvalósítandó különböző eszközöket és módszereket vesz igénybe (pl. nyelv, kultúra), amelyekhez igen sokszor alkalmazkodik is, de nem annyira, hogy a meghallgatás érdekében feladja, vagy megváltoztassa az üzenet lényegét. A hangsúly az üzenet hatásán, a meggyőzés képességén és a befolyás hatalmán van.

c) Az üzenet legfontosabb vonása egyrészt megmozgatni az embereket és dolgokat. Nem olyan beszéd tehát, amely tájékoztatást kíván adni, vagy leírni, ill. elemezni a dolgok állását. Célja megváltoztatni a helyzetet, amelyből kinő és a hallgatók magatartását, akik számára elhangzik. Egy olyan beszéd, amelyben van elégséges erő elindítani egy dinamikus folyamatot és energiákat szabadítani fel. Az üzenet mindig egyszerre cselekvés és cselekvésre ösztönzés. Abból a helyzetből nő ki, amely nem tud közömbös maradni az események folyásával szemben, s ezért küzdelemre hív és elkötelezésre szólít mindaz ellen, ami elfogadhatatlan az élet számára. Ezért van, hogy az üzenet hangja sokszor sürgetővé, türelmetlenné, vagy szenvedélyessé válik.

Másrészt a hallgatóságát fel akarja lelkesíteni, ki akarja mozdítani értelmi vagy szellemi vakságából, közömbösségéből; felrázni az érzéketlenségből és lemondásból, s felébreszteni erőit a kitűzött célok elérhetősége és megvalósíthatósága által. Mindez sok reményt és erős felelősségérzetet tételez fel. Egy igazi és őszinte üzenet abból a meggyőződésből fakad, hogy a jövő nyitott, még ha kompromisszumokra van is kilátás.

d) Az üzenetet közlő, ill. hirdető személy a mondanivalót általában nem a maga nevében fogalmazza meg, hanem olyan valaki nevében, aki rajta felül áll, meghaladja őt. Tehát nem a saját minőségében, vagy éppen tekintélye alapján beszél. Meg van győződve arról, hogy az ő

küldetése a legfőbb valóság hírnökének lenni. Ez a valóság akire, vagy amire hivatkozik és tekintélyét idézi lehet egy filozófiai vagy politikai eszmény (igazság, szabadság, béke, emberi jogok), lehet egy közösség (nép, nemzet, emberiség, egyház), vagy pedig — és ez áll fenn a vallási üzenet esetében — Isten, a teremtő és gondviselő valóság, létünk alapja. Az ószövetségi próféták is minden beszédüket ezzel kezdték: „Így szól az Úr”. De ha a személy maga viszonylag jelentéktelennek is tűnik, nem szabad ellentmondásnak lennie aközött, amit mond és aki mondja, mert másként elveszíti szavahihetőségét. A lényeges az üzenet igazságtartalma, azok a valláserkölcsei alapelvek, amelyeket képvisel és meg akar védeni. Az üzenetet hirdető személy ereje nem önmagában van, hanem ezekben az alapelvekben (ez is ószövetségi vonás: a hírnök gyengesége nem okoz kárt az üzenet erejének).

Az üzenet olyan beszéd, amelyet egy adott helyzetben intézünk személyhez, vagy személyekhez az igazság, alapelv, hatalom nevében azért, hogy érzelmi válaszra, ill. cselekvésre mozgósítsuk őt vagy őket.

Sokféleség és egység

Lehetséges-e egy egyetemes üzenet, vagy pedig el kell fogadnunk, fenntartanunk, vagy éppen támogatnunk az üzenet sokféleségét? A válasz nem lehet más, mint az, hogy a világban, amelyben élünk nem kell feladnunk sem a sokféleséget, sem az egyetemességet, inkább meg kell tanulnunk a kettőt társítani és összekapcsolni.

a) Először vizsgáljuk meg a világot, amelyben élünk. Azt látjuk, hogy vallási, filozófiai és politikai üzenetek sokfélesége verseng, vagy éppen kerül ellentétbe egymással. Gyakran mondják, hogy korunkat a pluralizmus jellemzi. Ez igaz, jóllehet a helyzet nem új, hiszen a világ sohasem volt egységes. A különbség csak az, hogy mi ma sokkal konkrétbben érzékeljük ezt, mint ahogyan a múltban tették. A múltban a földrajzi, népi és társadalmi megosztottság állott fenn. Vallási szempontból voltak keresztény, mohamedán, buddhista stb. országok. Egy adott területen belül egység volt, mert csak egy vallás üzenete uralkodott, a többit csupán megtűrték. Amikor több vallás osztozott ugyanazon a területen, egymás mellett léteztek, de valójában sohasem találkoztak. A protestánsok és katolikusok, keresztények és zsidók, keresztények és mohamedánok ugyanazon a területen természetesen érintkeztek egymással, de sohasem keveredtek, elkülönült lakosság voltak.

Ma egy olyan világban élünk, amely egybetartozik, mert ugyanazon események egyszerre milliókat érintenek, másrészt azonos életmód és technika érvényesül mindenfelé. Ugyanakkor azonban széttagolt is, mert a szomszédunk, aki mellettünk él teljesen idegen számunkra, jóllehet ugyanazon országrészhez tartozunk, ugyanazt a nyelvet beszéljük, ugyanabban a városban, vagy éppen házban élünk együtt. De nincs ugyanazon kultúrigényünk, és az életről vallott nézeteinkben sincs semmi közös.

b) Ebben a pluralisztikus és széttagolt világban az üzenet is csak sokféle lehet, mert valóságos emberek számára bír jelentéssel, és egy határozott elkötelezettség felé irányítja őket. Világos, hogy ugyanazt nem mondhatjuk mindenkinek, ha azt akarjuk, hogy számára lényeges legyen.

Ahhoz, hogy eredményesen dolgozzunk, figyelembe kell vennünk a hallgatók valóságos helyzetét, s úgy formálni mondanivalóinkat, hogy találjon nyelvükhöz, kultúrájukhoz és nevelési szintjükhöz. Ha általánosan beszélünk vagy egyetemességre törekszünk, mindez az üzenetet jelentéktelenné és hatástalanná teszi. Amikor mindenkihez beszélünk, senki sem hallgat ránk. A szemtől-szembe mondott szó felébreszti az emberben a felelősségérzetet és állásfoglalásra készíti.

c) Az elmondottakat figyelembe véve vajon az egyetemességet úgy kell-e tekintenünk, mint megtévesztő ideált, és eldobni magunktól? Korántsem, mert amint láttuk, ez a világ ellentmondásos: a fennálló különbségek ellenére az emberek érintkeznek egymással és párbeszédet folytatnak. És mindazok dacára, amik különbözővé teszik őket, mégis csak teremtmény-társak, akik között közösség áll fenn. Mi az tehát, ami közös valamennyiünk számára?

Mindenekelőtt az emberi lét feltételei, amelyek ugyanazon elemeket tartalmazzák, mint öröm és fájdalom, félelem és reménység, szeretet és gyűlölet, elmélkedés és szenvedély, életigenlés és haláltudat, stb. Jelentőségüket nem szabad leértékelnünk. Az a mód, ahogyan ezeket az életben megtapasztaljuk ill. átéljük, kultúrkörnyezet szerint különbözhetik, de mert mindenütt megtaláljuk, ez a tény egy erősen meghatározott emberi létazonosságot alakít ki. A legtöbb esetben ezek az egzisztenciális valóságok adják az „élethelyzetet“, amellyel a vallásos üzenetek számolnak és találkozni akarnak. Ebből következik, hogy a különféle üzeneteknek van egy egyetemes jelentőségük: minden ember felé irányulnak, mivel mindannyian ugyanabban a mélyen gyökerező egzisztenciális valóságban találkozunk.

Az embernek ma olyan világa van, amely mindannyiunk számára közös. Úgy jelenik meg, mint a mi közös tulajdonunk, amelyért együtt kell hordoznunk a felelősséget. Földünk különböző részei egyre jobban függenek egymástól; többé senki sem élhet egyedül, vagy rejtőzködhetik el az elidegenedés modern barlangjaiban. A történelem folyamán először olyan közös kérdésekkel állunk szemben, amelyeket csak együtt tudunk megoldani. Ez olyan egységes helyzetet teremt, amely nemcsak igazolja, de igényli is az egyetemes üzenetet. Igényli, hogy a sokféle vallási üzenetek, sokszor disszonánsnak tűnő kórusai, egyetlen szimfóniává csendüljenek össze, amely felelősséggel emel szót az ember testvérisége s a világ, mindannyiunk közös otthona érdekében.

Vajon nem esünk-e ellentmondásba a sokféleség és a kétségbevonhatatlan egység állításával? Látszatra igen, de ezt az ellentmondást fel lehet és fel is kell oldanunk. Meg kell tanulnunk az egyetemes összekapcsolni a sajátossal, a sokféleséget összebékíteni az egységgel. Az üzenetnek úgy kell kijelölnünk a helyét és irányítanunk azt, amilyen pontosan csak lehet; mindig a konkrét, tehát sajátos célokra kell tekintenie, másként hatástalan és használhatatlan lesz. Ugyanakkor azonban értékét az adja, hogy általános alapelvekre épül és megfelelő széles tekintéssel bír. Az egyetemesség nem jelent egyöntetűséget s nem zárja ki a sokféleséget. Az egyetemesnek a sajátoson keresztül kell kifejezésre jutnia a sokféle és különböző üzenetekben, amelyeknek azonban közös a szelleme és a célja.

Melyek azok az eszmények és alapelvek, amelyeket a szabadelvű vallásos embernek hirdetnie és védelmeznie kell? Anélkül, hogy a teljesség igényével lépnénk fel, soroljunk fel ezek közül néhányat.

a) A szabadelvű vallásnak a gondolkodásra és elmélkedésre kell felhívnia az embereket. Ma mindkettő veszített erejéből, mintha az emberek elfelejtenék, vagy mellőznék azt, amit Tillich a „mélység dimenziójának“ nevez. Civilizációnk hajlamos arra, hogy semmibe vegye az olyan gondolkodást, amelyet haszon nélkülinek minősít, a cselekvést és technikát részesítve előnyben. A bölcelet számára a tanításban kijelölt hely állandóan csökken, mert állítólag nem praktikus, hiszen nem ad kézbe semmilyen foglalkozást, mintha gondolkodni az élet értelme és céljai felett haszontalan lenne. Az egyházak is — és itt elsősorban a fundamentalistákra gondolunk — a maguk részéről bizalmatlanok a gondolkodással szemben, mert nyugtalanító kérdéseket vethet fel, megkérdőjelezhet alapvető dogmákat, vagy vitába szállhat a vezetők kijelentéseivel. A kátek, hitvallások, a jelszavak sok esetben csak azt a célt szolgálják, hogy elhallgattassák az eredeti gondolkodást és azt betanult leckével helyettesítsék.

A szabadelvű vallás szerint a kijelentés egyik forrása a józan értelem, a gondolkodás. Ezt a hitelvet a jövőben még fokozottabban szóhoz kell juttatnunk. Nekünk nincs mit félnünk az írott szó kényszerítő tekintélyétől. A kész formulák helyett engedjük teret a gondolkodásnak, az írott betű helyett a valláserkölcsei igazság önmagában rejlő tekintélyének.

A modern világ nagy időfogyasztó. Nagyszámú és érdekes tevékenységet ajánl, amelyek valósággal felfalják napjainkat és éveinket; viszont a gondolkodás időigényes, azért, hogy elmélyüljön és kifejlessze magát. Így például olyan hatalmas tömegű információ ostromol nap, mint nap, hogy nem jut időnk feldolgozni és elrendezni azt. Itt valaki azzal érvelhetne, hogy korunkra inkább az egyetemek, a tudományos kutatás, a magasszintű gondolkodás rendkívüli fejlesztése a jellemző. Ez igaz, de akkor ez a fejlődés a gondolkodás szakembereinek, technikusainak az ügye, akik írásaik magasszintű virtuóztatásával távol tartják a beavatatlanokat, az emberek nagy többségét. Többé már nem tudjuk, hogy gondolkodhatnánk egyszerűen, az alapvető dolgok erejével és mélységével. Gondolkodni annyit jelent, mint embernek lenni, mint otthon lenni a világban s megérteni az életet. A gondolkodás a legjobb védelem az elgépiesedés és fanatizmus ellen. A szabadelvű vallás elsőrendű feladata gondolkodásra hívni fel és bátorítani a szemlélődést. Az embert csak akkor szolgálhatjuk, ha megismertetjük vele az élet értelmét és célját, hivatását a világban, s ezáltal elvezetjük Isten, a világ és a felebarát szeretetére. S mindezt a gondolkodás útján, mert csak ez méltó igazán az emberhez.

b) A szabadelvű vallás üzenetének egyik központi kérdése az élet tisztelete. A „tisztelet“ szó nem elég hangsúlyos, az oltalmazás és szolgálat megfelelőbb lenne. Mert nem csak azt kell szem előtt tartani, hogy ne ölj, ne pusztíts, hanem az életet fenn kell tartani, megóvni és erősíteni. Elméletileg mindenki egyetért ezzel, mégis a gyakorlatban jelentéktelen okok miatt elhanyagolják, elnyomják és rombolják az életet. És

az ember, aki tudatában van mindennek, maga veszélyezteti felelőtlenül és erkölcsi gátlás nélkül a saját életét. A vallási üzenet legidősebb feladata ma éppen az, hogy az ember egzisztenciális érzésén keresztül felrázza a világ lelkiismeretét a béke megőrzésére, kiteljesítésére és az élet odaadó szolgálatára.

c) A szabadelvű vallás üzenetét jellemző harmadik vonásként a párbeszédet kell megemlítenünk. Elfogadjuk és támogatjuk a sokféle üzenet lehetőségét, s nem akarjuk kizárni az olyan hangokat, amelyek mások mint a mienk. Vallásunk éppen a lelkiismeretszabadság jegyében született. Viszont sokszor hallunk olyan megnyilatkozásokat az egyes vallások, ill. egyházak képviselői részéről, amelyek csak a magukét hangsúlyozzák, anélkül, hogy odafigyelnének a többiekre. A pluralizmus azonban nem lehet egyszerűen csak a monológok összessége. Kapcsolatot kell teremtenünk és beszélgetnünk kell azokkal, akik különböznek tőlünk. Nem mintha ez az egységre vezető út lenne. Különbözők vagyunk és azok is fogunk maradni, s ez sokkal jobb, mert a különbségek eltűnése elszegényedést jelentene. A párbeszéd lehetőséget ad a jobb megismerésre és megértésre, s egyben egymás őszintébb tiszteletére és megbecsülésére is. A párbeszéd elősegíti a fejlődést, arra kényszerít, hogy mélyüljünk el jobban saját állásfoglalásunkban, a mások megjegyzéseire és kritikáira adott válaszunkban, s végül nyitottá tesz a mienktől, különböző értékek és meglátások befogadására. A párbeszédnek pártatlannak és őszintének kell lennie. Pártatlannak, mert a különbségek kihangsúlyozása nem történhetik az egyezések és hasonlóságok rovására, és őszintének, mert megismertetni akarjuk magunkat és megismerni másokat.

A szabadelvű vallás üzenetének hirdetésében, a változó világban, új, alapvető tájékozódásra és magatartásra van szükségünk, egy új közeledésre az élethez. Ha elfogadjuk és magunkévá tesszük az üzenet igazságtartalmát az emberekkel és a világgal való kapcsolatunkban, akkor tudni fogunk különböző módon bár, de még emberibb formában élni. Mert azért vagyunk vallásos emberek, hogy még igazabb emberek legyünk.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

ÚJABB SZEMPONTOK AZ ÓTESTAMENTUM VALLÁSA TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

A 19. század utolsó és a 20. század első felében általános volt a meggyezés, különösen a protestáns ótestamentumi kutatás körében, hogy Izrael vallása jelentős vonását a kanonikus próféták tanításában lehet megtalálni. Ezek a próféták a J.e. 8. század közepétől, Ámostól kezdve az etikai monotheizmus hirdetői voltak. Ebben nemcsak Izrael korábbi vallásos hagyományaitól különböztek, hanem saját koruk vallásának hivatalos képviselőitől is. Különösen a papsággal álltak ellentétben, és el-